

F3170 - Obecná astronomie

Otázka 04

Souřadnicové soustavy. Souřadnice bodu v rovině, v prostoru. Kartézská soustava, polární, válcová a sférická soustava. Vzájemné převody souřadnic.

Petr Šafařík

1 Souřadnicové soustavy

Přesné určení polohy tělesa velice problematické:

- Pozorování ze Země — informace o směru, nikoli vzdálenosti
- Země se pohybuje, navíc se pozoruje z povrchu Země — zkreslení nejrůznějšího druhu
- Rychlost světla c je konečná — informace o směru je značně zkreslená

Potřeba provádět redukce

2 Souřadnice bodu v rovině

Dvourozměrný systém — poloha určena dvousložkovým vektorem $\vec{r} = [x, y]$ kde (x, y) jsou průněty vektoru $\vec{r}$ do os x a y . Směr os x a y je dána dvěma navzájem kolmými vektory $\vec{i}$ a $\vec{j}$, přičemž platí:

$$\vec{i} \cdot \vec{i} = 1 \quad \vec{j} \cdot \vec{j} = 1 \quad \vec{i} \cdot \vec{j} = 0$$

Kartézská soustava: je pevně určena počátkem, základním směrem (osa x) a pravo/levou orientací.

Polární souřadnice Poloha bodu A je určena vzdáleností od počátku –radius– r a úhlem –argument– $\varphi = \angle AOX$ mezi bodem A , středem soustavy O a osou x . Vzájemný převod mezi kartézskou a polární:

$$\begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} r \cos \varphi \\ r \sin \varphi \end{pmatrix}$$

Příklady:

1. Horizontální rovina (větrná růžice, azimut). Pozor, zeměpisný azimut se počítá od severu, astronomický od jihu, přes západ, sever na východ.
2. Orientace tělesa ve sluneční soustavě: r : vzdálenost, ν : pravá anomálie, základní směr je Slunce–Perihel. Pravotočivá soustava.

3 Souřadnice bodu v prostoru

Kartézská soustava: určena: Počátkem 0, Základní rovinou (určují osy x , y), Základním směrem (osa x), Orientací (pravo/levo-točivá).

$$\vec{r} = x\vec{i} + y\vec{j} + z\vec{k}$$

$$\vec{r} = (x, y, z) \begin{pmatrix} \vec{i} \\ \vec{j} \\ \vec{k} \end{pmatrix}$$

Válcová soustava: Používá se v případě válcové symetrie. Je to kombinace polární soustavy v rovině x, y a kartézské z .

Určena parametry: Vzdálenost od počátku r , Úhel θ svírající průnět vektoru $\vec{r}$ do roviny x, y a osa x , velikost vodu v ose z :

$$\vec{r} = (r, \theta, z)$$

$$\begin{pmatrix} x \\ y \\ z \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} r \cos \theta \\ r \sin \theta \\ z \end{pmatrix}$$

Sférická soustava: typická pro astronomii

Dvě úhlové souřadnice o směru, jedna vzdálenostní. Podstatné vědět, jak je soustava orientována!

$$\begin{pmatrix} x \\ y \\ z \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} r \cos \varphi \cos \theta \\ r \cos \varphi \sin \theta \\ r \sin \varphi \end{pmatrix}$$